

ЕКОНОМІКА І ОРГАНІЗАЦІЯ ПОЛІГРАФІЇ

УДК 658.52.011.56:655

О.І. Гузела, Л.П. Стеців, Л.А. Швайка**ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДИКУ ОЦІНКИ РІВНЯ
УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ ПОТУЖНОСТЯМИ
ПОЛІГРАФІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Функціонування будь-якого підприємства за ринкових умов відбувається при постійній орієнтації на попит споживача. Маркетинговий інструментарій дозволяє сьогодні виробляти досить виправдані підприємницькі орієнтири. Однак для повноцінної реалізації місії підприємства, стратегічних і поточних цілей необхідно постійно пристосовувати до еластичності попиту „обмежену”, „доганяючу” гнучкість виробничого потенціалу підприємства, зокрема в галузі виробничих потужностей. Стихийне пристосування має велику імовірність ризику. Потрібне свідоме управління виробничими потужностями, про що свідчать теоретичні концепції і практика життєздатних підприємств.

В умовах зростаючої конкуренції проблема управління виробничими потужностями поліграфічних підприємств набуває стратегічного значення. Виробничі потужності характеризують поточний стан підприємства, перспективи його розвитку, фінансову і технічну політику. Відомий німецький економіст К. Мелерович у рекомендаціях підприємцям стверджував, що немає нічого дорожчого, ніж невикористовувані виробничі потужності, і нічого дешевшого, ніж їх повне використання.

Загальна ситуація з виробничими потужностями в галузях народного господарства України характеризується складними тенденціями, які проявляються у змінах їх величини, складу та низькому рівні використання.

Вплив ринкових умов і соціально-економічних факторів, динаміка попиту на продукцію, необхідність підвищення її конкурентоспроможності, забезпечення стабільного фінансового стану підприємств вимагають нових підходів у тактиці і стратегії управління виробничими потужностями.

Для визначення оптимальних напрямків удосконалення управління виробничими потужностями потрібна чітко окреслена методологія і пристосована до суб'єкта управління методика.

Методологія дослідження визначає виробничі потужності (П) як елемент діагностики функціонування системи підприємства. Методика – це система показників оцінки ефективності управління. Практика методичного моделювання виробила певну структуру показників, які відображають конкретне явище, стан об'єкта, його відповідність нормам чи нормативам. Більше того, удосконалення управління економікою на будь-якому ієрархічному рівні взагалі неможливе без конкретної системи показників, рівень яких можна було б оцінити і виміряти. Відбір дієвої системи показників та укладання їх у методики – складний і тривалий процес. Так, методика оцінки економічної ефективності капіталовкладень розроблялася 20 років і, зрештою, так і не знайшла повноцінного застосування в практиці господарювання.

Пошук ідей щодо вдосконалення управління виробничими потужностями поліграфічних підприємств засвідчив відсутність хоч би якоїсь цілісної методики оцінки рівня управління П (хоча про управління П точиться полеміка в економічній літературі вже понад 20 – 25 років). Складність полягає в тому, що:

кожна галузь, підгалузь, підприємство мають неоднорідні особливості побудови і характеристик продукції, які складно універсалізувати;

галузі промисловості України, у т.ч. і поліграфія, у переважній більшості позбавлені сучасних (ринкових) методик розрахунку П, управління П перейшло в ранг другорядних проблем, що є явною оманю, оскільки П – це елемент ринкового механізму – пропозиція продукції (робіт, послуг) підприємства;

процеси управління П, зокрема в поліграфії, дуже багатовекторні. Щоб їх охопити, формалізувати й оцінити, знайти критерії ефективності за умов конкурентного середовища треба мати значний вузьконауковий і практичний досвід;

у поліграфії (і воні в цьому явищі не виняток) складний процес ранжування ознак побудови системи показників управління П: за функціями, об'єктами, видами продукції чи діяльності і т.п.

Таким чином, предмет наукових досліджень непростий, і викладені результати – це один з варіантів методики, пристосова-

ний до класичних поліграфічних підприємств з випуску переважно книжкової продукції.

Тривалі спостереження за порядком формування П на поліграфічних підприємствах, їх обліком та рівнем використання, нормативним регламентуванням розрахунків П і практичним використанням нормативів, об'ємом бази даних щодо ресурсних процесів та змінною цього об'єму дали підстави для деяких висновків, викладених нижче.

Визначальною структурною групою в системі показників управління П є група, змодельована відповідно до функцій управління. Кожна з груп показників за функціями управління включає повністю чи частково показники інших (решти) рангів. Враховуючи це, можна побудувати матрицю відібраних і певним чином апробованих в умовах Львівської державної книжкової фабрики „Атлас”, видавництва „Вільна Україна”, Львівської обласної книжкової друкарні показників (див. схему). З матриці видно, що, поперше, система показників може бути більш розгорнутою, якщо цього вимагає мета аналізу і дозволяє інформаційна база підприємств. Чим складніший внутрішній економічний механізм підприємства, тим ширша система показників.

По-друге, з ранжованих 24 показників більшість (16) є відносними, тобто визначаються у вигляді коефіцієнтів. Основними об'єктами визначення показників є підприємство і цехи (основні або один з основних, крім провідного). За існуючої системи обліку для подібного аналізу на рівні цехів необхідне додаткове залучення інформації. Десять показників є основними, які, сьогодні здебільшого, встановлюються й аналізуються на підприємстві. Вісім – спеціальні, які потребують спеціального обліку та унеможливаються у визначенні при його відсутності. Більшість показників доцільно аналізувати щорічно задля реальної оцінки тенденцій ефективності управління. В середньому за нинішніх умов інформаційної забезпеченості, внутрішньої діяльності поліграфічних підприємств, абсолютно прикладними є більше 30% виокремлених показників. Потребують опрацювання даних первинного обліку понад 45% показників. Вимагають додаткового обліку або є в базі даних окремих підприємств (дуже рідко) 20% показників. Отже, в цілому цю систему можна застосувати для аналізу управління П поліграфічних підприємств, рекомендуючи її як варіант методики. Слід зауважити, що з вибраних для мето-

Матриця ранжування показників рівня управління П поліграфічного підприємства

Показники рівня управління за управлінськими функціями	Структурні групи									
	за методом оцінки		за об'єктом			за значимістю			за періодичністю	
	абсолютні	відносні	підприємство	цехи	устаткування	основні	супутні	спеціальні	щорічно	за необхідністю
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Планування										
Потужність вхідна										
Коефіцієнт достовірності П										
Реальні резерви П										
Коефіцієнт відповідності попиту										
Коефіцієнт регламентації: за формою за якістю										
Коефіцієнт охоплення										
Коефіцієнт спряження П друкарського цеху з П цехів: обробного формного										
Організація										
Коефіцієнт використання П підприємства										

Продовження схеми

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Коефіцієнт використання П цехів										
Коефіцієнти змінності устаткування										
Коефіцієнти екстенсивного використання										
Коефіцієнти інтенсивного використання										
Інтегральний коефіцієнт										
Фондовіддача основних фондів										
Фондовіддача активної частини										
Фондовіддача пасивної частини										
Фондовіддача (в натуральних показниках) основних фондів										
Облік, контроль										
Коефіцієнт забезпечення										
Коефіцієнт формальної відповідності										
Коефіцієнт регламентації балансу потужностей										
Стимулювання										
Кількість показників стимулювання										
Сума стимулювання										

дики показників лише 13 – загальноприйняті, типові, а решта – запропоновані авторами в процесі дослідження проблеми.

Для їх розрахунку потрібно розв’язати ще проблему функціонування внутрішнього економічного механізму підприємства – удосконалити систему обліку на рівні структурних підрозділів, особливо великих і середніх. Стихійне втручання ринкових важелів у діяльність підприємств зруйнувало внутрішні інформаційні потоки, без яких неможливо повноцінно управляти поведінкою підприємницьких структур. Це окрема проблема, яка розглядається і розв’язується в інших галузях, але повністю упущена в поліграфії [4].

Розрахувати показники, запропоновані авторами, можна за такою методикою (табл. 1).

Таблиця 1

Методика розрахунку показників рівня управління потужностями

Показники	Формула визначення	Символіка	Примітка
Коефіцієнт регламентації (K_p): за формою (K_p^f) за якістю (K_p^y)	$K_p^f = \frac{\Gamma_p^n}{\Gamma_p^m}$ $K_p^y = \frac{\Gamma_p^z}{\Gamma_p}$	Γ_p^n – кількість граф форми, за якою розраховує П підприємство Γ_p^m – те ж, передбачає методика чинна Γ_p^z – графи з якісною інформацією, кількість Γ_p – усі графи	Чинною вважається методика розрахунку потенціалу поліграфічних підприємств 1990 року, що не є абсолютною регламентуючою нормою в галузі
Коефіцієнт достовірності П (K_d)	$K_d = \frac{П^n}{П^m}$	$П^n$ – за даними підприємства, нат. од. $П^m$ – розрахована за чинною методикою, нат. од.	
Коефіцієнт відповідності попиту ($K_{вн}$)	$K_{вн} = \frac{ПР}{П_{вх}}$	$ПР$ – річна виробнича програма, нат. од. $П_{вх}$ – вхідна потужність за даними підприємства	

Продовження табл. 1

Коефіцієнт забезпечення ($K_{зоб.}$)	$K_{зоб.}^{\phi} = \frac{K_{обл.}^{\phi}}{K_{обл.}^{зоб.}}$	$K_{обл.}^{\phi}$ – фактична кількість різновидів форм обліку в сфері П $K_{обл.}^{зоб.}$ – необхідна кількість форм для забезпечення системи показників управління	
Коефіцієнт формальної відповідності ($K_{фв}$)	$K_{фв} = \frac{\Pi_{вх.}^{\delta}}{\Pi_{вх.}^p}$	$\Pi_{вх.}^{\delta}$ – вхідна у формі балансу потужностей $\Pi_{вх.}^p$ – вхідна у формі розрахунку	Можуть порівнюватися і показники руху П за відповідними формами і формою балансу потужностей
Коефіцієнт регламентації балансу потужностей ($K_p^{ов}$)	$K_p^{ов} = \frac{\Gamma_p^я}{\Gamma_p}$	$\Gamma_p^я$ – те ж, що Γ_p (поз.1), але за формою балансу потужностей Γ_p^i – те ж, що Γ_p (поз.1), але за формою балансу потужностей	
Кількість стимулюючих показників ($K_n^{ст}$)	—	—	
Сума стимулювання ($C^{ст}$), грн.	—	—	Мається на увазі стимулювання продуктивного використання часу за рахунок внутрішніх і зовнішніх факторів
Коефіцієнт охоплення (K_o)	$K_o = \frac{K_{стр}^p}{K_{стр}^n}$	$K_{стр}^p$ – кількість структурних підрозділів, за якими ведуться розрахунки П $K_{стр}^n$ – загальна кількість структурних підрозділів	

В умовах діючого поліграфічного підприємства зроблена спроба апробації методики оцінки управління *П* (результати наведені в табл. 2).

Таблиця 2
Система показників рівня управління потужностями поліграфічного підприємства

Функція управління	Показники	Розрахунок	Значення
Планування	П вхідна, млн. зведених фарбовідбитків	—	122,3 85,6
	Реальні резерви П, млн. зведених фарбовідбитків	171,2 – 85,6	
	Коефіцієнт відповідності попиту	85,6 : 171,2	0,5
	Коефіцієнт достовірності	122,3 : 171,2	0,71
	Коефіцієнт регламентації:		
	за формою	24 : 24	1
	за якістю	11 : 24	0,45
Організація	Коефіцієнт використання <i>П</i>	85,6 : 182,0	0,47
	Фондовіддача основних фондів		
Облік, контроль	Фондовіддача активної частини		
	Коефіцієнт забезпечення	8 : 24	0,33
	Коефіцієнт регламентації ВП	1	1

Як бачимо, з 24 показників на сьогодні в умовах діючого поліграфічного підприємства можна встановити лише 12. Вирахувані показники свідчать про загалом низький рівень управління *П*. По-перше, планування *П* відбувається формально, відірвано від дійсного попиту. Коефіцієнт відповідності *П* попиту – 0,5, рівень достовірності розрахунку – 0,71. Формальність проявляється і в тому, що при $K_{\text{р}}^{\text{н.н.}} = 1$ $K_{\text{р}}^{\text{а}}$ становить 0,45. Себто неякісна нормативна база, яка і спричиняє штучне (але не зумисне) заниження *П*. Вочевидь, абсолютно упущене управління *П* суміжних цехів. Низькі $K_{\text{ан}}$ (0,47) та забезпеченість первинним обліком. Зовсім відсутня система стимулювання.

Реальні показники спонукають також до подальшого вивчення питань формування виробничої програми (ВП), ув'язки *П* – *ВП* і витрат, пошуку інтегральних показників управління *П*, а також диференціації методики за підприємствами різного типу, спеціалізації тощо.

Проблема оцінки рівня управління виробничими потужностями має повноцінний і перспективний розвиток в напрямку дослідження інших елементів потенціалу (ресурсів праці, матеріальних, інформаційних), а також перегляду суті *П*, її вимірювання та оптимізації.

1. Голиков Ю.П. Методы оптимизации производственного потенциала полиграфического предприятия в условиях рынка. Новые условия хозяйствования в книгоиздании. М., 1997. 2. Коновалова Н. Производственные мощности предприятий: эффективность использования. К., 1987. 3. Методика определения производственного потенциала книжно-журнальных полиграфических предприятий. М., 1990. 4. Нападівська Л. Інформаційне забезпечення стратегії і тактики управління підприємством // Економіст, 1999, №4. 5. Швец И.Б. Управление производственными мощностями: методология, оценка, учет. Донецк, 1998. 6. Экономика предприятия / Под ред. О.М. Волкова. М., 1997.

Стаття надійшла до редколегії 12.01.2000